

Aportacions als estudis d'història de la premsa diària catalana

Josep M. Figueres*

Bibliografia i recerca

Les investigacions en història de la premsa diària catalana han estat fruit fonamentalment del voluntarisme individual dels estudiosos, sovint heterogeni en objectius i dispers metodològicament. Aquesta primera, i llarga, etapa, es tanca els anys vuitanta del segle xx amb la creació i consolidació de les noves universitats, societats científiques i l'expansió dels organismes acadèmics de caràcter públic, que produiran un notable salt, tant qualitatiu com quantitatiu, en la recerca hemerogràfica, la qual assolirà nivells homologables a la similar europea. Fins a finals de la dècada dels setanta i principis dels vuitanta, l'activitat individual d'historiadors, especialistes i estudiosos diversos va ser determinant i majoritària. A partir d'aleshores l'aparició de centres acadèmics, de recerques sistematitzades, àdhuc de treballs en equip, el naixement de les noves entitats d'estudi local, amb publicacions i col·leccions de llibres acadèmics, és a dir, tot un estol d'investigadors i de tribunes, projecten la recerca acadèmica i la doten d'una voluntat de sistematització.

És relativament recent, doncs, que l'autoritat acadèmica, la institucional i les entitats i universitats hagin entrat en la recerca hemerogràfica amb la metodologia científica. N'és una evidència que fins aleshores només es publiquen escasses monografies extenses i rigoroses, més enllà de la simple recopilació descriptiva o els aplecs documentals del periòdic. El més estudiat ha estat el *Diario de Barcelona*, mentre que d'*El Diluvio* o *La Vanguardia*, grans diaris barcelonins del segle xx, no podem dir el mateix. A partir dels anys setanta les recerques específiques augmenten i la majoria són d'un alt nivell acadèmic més enllà dels articles descriptius o divulgadors de l'etapa esmentada.

Disposem de diverses síntesis sobre la història de la premsa¹ de to més aviat descriptiu, però cap només dels diaris, més enllà dels inventaris, com veurem més endavant. També tenim molts, és clar, articles periodístics, però poques visions de conjunt. Destaquem el recull d'articles sobre els diaris manresans en català² i els

* Universitat Autònoma de Barcelona

1. Joan TORRENT, *Premsa de Barcelona (1641-1967)*, Barcelona, Bruguera, 1969; Josep M. FIGUERES, *La premsa catalana*, Barcelona, Dalmau, 1989 i *Breu història de la premsa a Catalunya*, Barcelona, Barcanova, 1994; Jaume GUILLAMET, *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*, Barcelona, La Campana, 1994.
2. Josep M. GASOL, "Diaris manresans en català (1901-1939)", *Les Fonts. Quaderns de recerca i divulgació*, 4, Manresa, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats, 1981. Reprodueix nou articles publicats a l'*Avui*, en la sèrie que va demanar el director Josep Faulí i que va ser la primera gran aportació per conèixer els diaris en català. Bona part de la premsa diària barcelonina va ser publicada en llibre per Lluís Solà, com veurem.

aplecs, en revistes d'història, de to generalista³ en sengles números monogràfics de publicacions culturals. Les aportacions de conjunt són escasses i hem de començar amb *La premsa en català del 1868 al 1939*, de Josep M. Casasús, la visió més precisa del conjunt, on indica⁴ la bibliografia, especialment per a diaris i revistes.

Disposem d'un gran nombre de referències bibliogràfiques que no pretenem pas ací d'inventariar. Esmentem, tanmateix, que la present intervenció és deutora de diverses monografies que s'ocupen d'aquesta temàtica. Una de les primeres és la dels professors de la UAB Francesc Espinet, J. M. Tresserras, Enric Marín i J. Ll. Gómez Mompert⁵, que el 1993 van analitzar la producció acadèmica i erudita del període 1939-1993 i van escriure l'apartat d'«Estudis específics sobre periòdics concrets», que mostra la recerca pel que fa als diaris i a les seves empreses arran de la desclosa de la investigació de caràcter acadèmic. Escriuen, sobre la història de la premsa:

Aquest camp d'estudi és probablement un dels més negligits de la nostra historiografia. Per constatar-ho en tindriem prou amb dir que no existeix cap treball complet sobre *La Veu de Catalunya*, *Las Noticias*, *El Matí*, *La Nau*, *La Humanitat*, *La Noche*, *El Día Gráfico*, *El Diluvio*, etc. per referir-nos només als diaris. D'altra banda, la majoria d'aquells que sí que han estat historiat ho són de manera molt esbiaixada o parcial, si els mirem des de la perspectiva de la nova historiografia de la comunicació. Molt sovint els treballs són encara merament descriptius o hemerogràfics, o es contemplen només des d'un punt de vista particular (artístic, d'història social, literari, etc.), en què amb prou feines es va més enllà dels continguts explícits o de formalitzacions. Un dels aspectes més menystinguts (en part per la dificultat d'accedir a les fonts) és l'econòmic, l'empresarial. De passada, observem que no hi ha cap estudi sobre cap de les grans empreses periodístiques catalanes, si exceptuem el recent d'Oriol Pàmies, 1993, sobre el grup Mundo.

Han estat diversos els estudiosos que s'han ocupat de la bibliografia de la història de la premsa. Destaquem l'aportació, d'àmbit estatal, de José Altabella⁶ i d'E. Fiestas i J. J. Sánchez Aranda.⁷ Per al cas català esmentem les aportacions diverses de Jaume Guillamet⁸ i qui signa.⁹ Tanmateix, a totes les històries de la premsa o del periodisme acostuma a haver-hi un apartat amb la informació bàsica

3. D. A., «La premsa diària a Catalunya al segle xx (1900-1966)», *L'Avenç*, 18 (juliol-agost del 1979). El dossier consta de dos textos introductoris de Josep Fauli, Lluís Solà i Enric Jardí i hi apareixen síntesis de sis diaris: *Diario de Barcelona*, per Guillem Volart; *Solidaridad Obrera*, per Susanna Tavera; *El Correo Catalán*, per Josep M. Casasús; *El Diluvio*, per Jordi Muntaner, i *La Veu de Catalunya*, per Albert Manent.
4. Josep M. CASASÚS, «La premsa en català de 1868 a 1939», *Catalan Historical Review*, 8 (2015), p. 161-170.
5. Francesc ESPINET, Josep Ll. GÓMEZ MOMPART, Enric MARÍN i Joan Manuel TRESSERRAS, «Evolució dels estudis d'història de la premsa a Catalunya: 1939-1993», *Anàlisi*, 15 (1993), p. 129-148. De Francesc ESPINET i J. M. TRESSERRAS, *La gènesi de la societat de masses a Catalunya (1888-1939)*, Bellaterra, UAB, 1999.
6. José ALTABELLA, *Fuentes crítico-bibliográficas para la historia de la prensa provincial española*, Madrid, Universitat Complutense, 1983.
7. Eulalio FIESTAS i J. J. SÁNCHEZ ARANDA, «Ensayo de bibliografía sobre historia del periodismo español», *Revista de Documentación de Ciencias de la Información* (1983), p. 81-197.
8. Jaume GUILLAMET, «Estat de la investigació en història de la premsa i del periodisme a Catalunya», *Treballs de Comunicació*, 18 (desembre 2002), p. 145-163.
9. Josep M. FIGUERES, «Aportacions bibliogràfiques a la història de la premsa i del periodisme a Catalunya (2000-2010)», *Revista Internacional de Historia de la Comunicació*, 3 (2014), p. 171-188.

bibliogràfica, sigui en històries del periodisme espanyol, com la de M. D. Saiz i M. Cruz Seoane, *Historia del periodismo en España* i *Cuatro siglos de periodismo en España: de los avisos a los periódicos digitales*¹⁰ o la del periodisme català, com l'esmentada de Jaume Guillamet, *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*. Capítol especial mereix el treball dirigit per Jordi Berrio *Un siglo de recerca sobre comunicació a Catalunya* (1997), amb força informació sobre el que ens ocupa i que ofereix unes cent-cinquanta referències, en acurada relació seleccionada, de memòries, estudis i monografies, i esmenta les tribunes d'investigació existents. Esmenta articles de recerca Josep Faulí (*L'Avenç*), Jaume Fabre, Josep M. Cadena, Narcís-Jordi Aragó, Andreu Mercè Varela (*Annals del Periodisme Català i Treballs de Comunicació*), Lluís Costa (*Gazeta*).

En aquesta dècada es creen, o reapareixen, cas dels *Annals*, tribunes que seran molt interessants, ja que aporten aquests materials i d'altres, i que van seguir les dècades posteriors amb més o menys fortuna. Cal indicar que es llegeixen les primeres tesis doctorals relacionades amb la història de la premsa, com la de Maria del Carmen García-Nieto, «La premsa diària de Barcelona de 1895 a 1910» (1958), que es publica, molt resumida, a *Prensa y sociedad en España (1820-1936)* el 1975, i la primera sobre Josep Pla, de Josep M. Casasús¹¹, que estudia la pràctica de la redacció periodística i dels gèneres informatius i interpretatius. De les tesis que apareixen en l'epígraf de premsa al catàleg de les tesis doctorals catalanes en xarxa la majoria són referides als continguts periodístics. Específicament amb aportacions sobre història de la premsa diària n'apareixen diverses: Enric Marín (1989), J. Ll. Gómez Mompert (1990), Manuel López (1992), Josep M. Figueres (1993), Lluís Costa (1994), Manuel Llanas (1997), Jaume Guillamet (1999), Xavier Giró (1999), Anna Nogué (2006), Enric Xicoy (2008), Josep Francesc Salgado (2009), Marcel Mauri (2010), Francesc Montero (2011), Cristina Perales (2012), Juli Colom (2012), Josep Cullell (2014), Jaume Comellas (2014), Xevi Camprubí (2014), Alberto Cabello (2014), Marta Martínez (2017), tot i que la majoria dels dos centenars de tesis doctorals relacionades amb premsa que consten al repositori s'ocupen d'autors, revistes, estudis comparatius de contingut... i, com veiem, ben poques, d'història específica de la premsa diària.

L'aportació bibliogràfica de conjunt sobre la història de la premsa més rellevant és la inclosa al banc de dades del desaparegut Centre d'Investigació de la Comunicació, sota la direcció de Wifredo Espina, que va elaborar l'estudiós Daniel E. Jones i que va editar i presentar el 1992 arran de les I Jornades d'Història de la Premsa, en una primera edició¹² que va repetir, ampliada, el 1993, amb el títol *Bibliografía sobre història de la premsa, la ràdio i la televisió: aportacions de Balears, Catalunya i la comunitat Valenciana (1867-1993)*, i que esdevé el repertori bibliogràfic més exhaustiu i sistematitzat. Són 170 pàgines amb format de foli farcides de referències que presenten una aportació encara no superada. Aquest repertori va ser presentat, ampliat, corregit i actualitzat a les XII Jornades d'Estudis Històrics Locals, que van tenir lloc a Palma aquell mateix any. De

10. María Cruz SEOANE, *Cuatro siglos de periodismo en España: de los avisos a los periódicos digitales*, Madrid, Alianza, 2007. María Cruz SEOANE i María Dolores SAIZ, *Historia del periodismo en España*, Madrid, Alianza, 1996, 3 vols.

11. Josep M. CASASÚS, *Lliçons de periodisme en Josep Pla*, Barcelona, Destino, 1986.

12. *Bibliografía catalana sobre història de la premsa*. Llistat provisional de les referències existents al Banc de Dades COMCAT, presentat a les Primeres Jornades d'Història de la Premsa, 113 p.

caràcter històric esmentem *Bibliografia sobre premsa i poder a Catalunya als segles XIX i XX*, que s'ocupa del període 1877-1993, editada el mateix 1993. Fora d'aquests títols, amb la implicació del malaguanyat Daniel E. Jones, hi ha unes poques obres més com *Bibliografia sobre la premsa periòdica de caràcter polític*, de Josefina Pascó i Derch, a l'Escola de Bibliotecàries o els *Apuntes bibliogràfics de la premsa carlista*,¹³ tan poc coneguda, amb dades de diaris de Tortosa, Barcelona, etc.

Si les bibliografies ens indiquen que disposem de pocs treballs sobre els diaris, diferent és el cas de les biografies de periodistes, en què hi ha un constant degoteig de recerques que ens acosten a la vida o bé l'obra publicada en els diaris amb estudis sobre la trajectòria o amb recopilacions d'articles. Aquestes aportacions esdevenen una de les grans novetats, ja que ens acosten a l'obra periodística publicada. Polítics i escriptors han estat els primers recuperats d'una relació que, any rere any, augmenta amb projectes específics, com els dedicats a Josep Pla o Mercè Rodorera, o bé els aniversaris, que són l'excusa de recuperacions. Darrerament hem constatat aportacions, que esmentem a tall d'exemple i sense ànim exhaustiu, de tesis doctorals¹⁴ en una relació força generosa. Gairebé mig centenar de monografies els darrers vint anys. Ens falten noms importants, alguns encara sense obra recuperada,¹⁵ d'altres amb simples antologies de textos,¹⁶ tot i que alguns s'han recuperat amb voluntat exhaustiva.¹⁷ Diversos han estat estudiats —sigui en la vida o l'obra—, però no se n'ha aplegat l'obra periodística. És el cas de Pere Calders, de qui tenim biografia, a cura d'Agustí Pons, però, no, l'estudi aprofundit de la seva obra periodística ni tampoc el recull dels seus articles, tan seguits pels lectors. La mirada acadèmica es va desplaçant de les visions estrictes de l'escriptor o el polític a la del periodista, amb Àngel Guimerà com a primer exemple amb la famosa biografia de Josep Miracle, Francesc Cambó amb la de Jesús Pabón, Pere Aldavert amb la de Carola Duran i molts d'altres. Avui hom es pot fixar, fins i tot, exclusivament, en la vessant de periodista de moltes personalitats ben conegudes com a escriptors o polítics i que són vistes com a periodistes, també. Aquest és un notable canvi de percepció.

13. José NAVARRO CABANES, *Apuntes bibliográficos de la prensa carlista*, València, Sánchez, Torres y Sanchis San Vicente, s/d [1916?].

14. Tesis de caràcter biogràfic, com les dedicades a Valentí Almirall; Aurora Bertrana; Manuel Brunet; Josep M. Folch i Torres; Agustí Calvet, «Gaziel»; Raimon Casellas; Lluís Companys; Pere Coromines; Domènec Guansé; Josep Lluanas; Francesc Maspons i Labrós; Alfons Maseras; Francesc Miquel Badia; Joan Maragall; Jaume Miravittles; Josep Pla; Josep M. Planes; Josep Puig i Cadafalch; Josep Roca i Roca; Manuel Vázquez Montalbán; Ramon Xuriguera; etc., i també recerques acadèmiques, aplecs documentals o monografies dedicats a Rosa M. Arquimbau, Avel·lí Artís, Ignasi Agustí, Pere Aldavert, Prudenci Bertrana, Artur Bladé i Desumvila, Antoni Brusi i Mirabent, Antoni Brusi i Ferrer, Just Cabot, Pere Calders, Lluís Capdevila, Josep Carner, Lluís Carreras, Jaume Claramunt, Indaleci Castells, Joan Cortada, Joan Costa i Deu, Alexandre Deulofeu, Marcel·lí Domingo, Josep M. Francès, Joan Fuster, Tomàs Garcés, Joan Gols, Àngel Guimerà, Domènec Guansé, Josep M. Huertas, Manuel de Lasarte, Narcís Lloveras, Nèstor Luján, Joan Mañé i Flaquer, Jaume Miravittles, Maria Luz Morales, Magí Murià, Josep Pella i Forgas, Irene Polo, Enric Prat de la Riba, Josep Puig Pujades, Carles Rahola, Mercè Rodorera, Montserrat Roig, Horacio Sáenz Guerrero, Carles Sentís, Rafael Tasis, Emilií Vigo, Xavier Vinader, Eugeni Xammar, etc.

15. Màrius Aguilar, Lluís Aymamí, Ramon Barnils, Pere Calders, Pere Foix, Hipòlit Nadal, Alejandro Lerroux, Francisco Madrid, Narcís Molins i Fàbrega, Manuel de Pedrolo, Conrad Roure...

16. Manuel del Arco, Jaume Bofill i Mates, Carles Fages de Climent, Manuel Ibáñez Escofet, Joan Mañé i Flaquer, Carles Rahola, Josep M. Rendé i Ventosa, Irene Polo...

17. Francesc Cambó, Pompeu Fabra, Ernest Lluch, Valentí Almirall, Joan Maragall, Eugeni d'Ors, Josep Pla, Enric Prat de la Riba...

Fixem-nos en els redactors i col·laboradors d'un periòdic, com a exemple, *La Publicitat*, un diari important, i molt, sobretot per les visions intel·lectuals, culturals, de la societat catalana dels anys vint i trenta del segle xx. Sobre la història d'aquest diari, a més d'uns articles¹⁸ i referències als censos, només disposem de dues aportacions. Les memòries, curtes, de Jaume Passarell, a l'editorial Pòrtic de Josep Fornas, que va fer una gran feina recuperant i publicant memòries durant els anys de la Transició, i l'estudi d'Albert Suñé a la col·lecció monogràfica sobre història de la premsa Retalls, que edita Pagès Editors de Lleida.

Les investigacions sobre *La Publicitat*, que no tenen encara cap tesi doctoral exhaustiva dedicada, ens permet de constatar que hi ha un bon estol d'investigadors sobre aspectes de la història de la premsa catalana. En el col·loqui que sobre aquest diari tindrà lloc a la Facultat de Ciències de la Comunicació —organitzadora, amb la Societat Catalana d'Estudis Històrics, de la jornada—, el 22 de març a Bellaterra, hi seran presents una quinzena d'especialistes, com Xavier Ferré Trill, que s'ha ocupat d'Antoni Rovira i Virgili; Pere Gómez Inglada, de Josep V. Foix; Jaume Capdevila, de Feliu Elias, «Apa»; Albert Balcells, de Lluís Nicolau d'Olwer; Enric Pujol, de Ferran Soldevila; Josep Murgades, de Pompeu Fabra; Josep M. Casasús, de Carles Soldevila; Francesc Roca, de Pau Vila; Joan M. Tresserras, d'Eugeni Xammar... A més, altres especialistes, com Teresa Ferré, s'ocupen d'aspectes com la imatge; Sebastià Serra, la recepció; Daniel Casals i Neus Faura, la llengua; Albert Suñé i Enric Marín, aspectes històrics... D'aquest diari, altres estudiosos s'han fixat en autors o aspectes diversos: així, Marcel Ortín (Josep Carner), Jordi Casassas (Jaume Bofill i Mates), Narcís Garolera (Josep M. de Sagarra)... Podríem concloure que hi ha una recerca que té la voluntat d'anar completant llacunes i absències a través de les investigacions majoritàriament de les universitats i, també, i important, dels centres d'estudi locals i comarcals amb rellevants tribunes erudites, com *Quaderns de Vilaniu* (Valls), *Ausa* (Vic), *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), per esmentar-ne només una mostra, perquè a gairebé totes les comarques hi ha una revista amb voluntat acadèmica i rigor que s'ocupa un moment o altre de la història de la premsa.

El diari més estudiat és el Brusi, del qual ara commemorem l'aniversari. En aquest mateix congrés Jaume Guillaumet presenta la síntesi de la història del periòdic. Ha estat un diari que ha rebut molta atenció bibliogràfica. Les gairebé tres-centes referències bibliogràfiques del periòdic fins al 1992 ho palesen. Disposem en el número monogràfic de la important publicació, recentment digitalitzada, *Annals del Periodisme Català*, una desena d'articles dedicats al Brusi. Aquesta publicació, com *L'Avenç*, *Revista de Girona*, *Serra d'Or*, *Revista de Catalunya*, *Els Marges* i *Capçalera*, entre d'altres, inclou, sovint, articles dedicats a l'estudi d'un periòdic, un periodista o un episodi d'història de la premsa. No es tracta simplement d'una divulgació d'efemèrides o de curiositats en la línia dels treballs que publicava Joan Torrent a *Destino* o Lluís Bertran i Pijoan a *El Borinot*,

18. Se'n pot consultar una relació en el nostre treball sobre els diaris barcelonins, precisament, en el III Congrés d'Història de Barcelona, el 1993. Ens vam ocupar de la bibliografia d'una vintena de periòdics. De *La Publicitat* esmentàvem textos, diguem-ne, d'època, de Vicenç Bernades, Carles Capdevila, Rafael Moragas, Amadeu Hurtado... i d'altres de més recents de Josep M. Cadena, Xavier Febrés, Lluís Solà, Maria Campillo i Esther Centelles...

sinó de treballs de factura acadèmica o d'alta divulgació en els quals hi ha una informació de nivell i que esdevé imprescindible. L'esmentat professor Guillaumet l'ha estudiat, en un article de conjunt, «Les històries del *Diario de Barcelona*», fixant-se en les grans monografies (1994) que se n'han editat, i ha publicat articles específics relacionats amb el diari: «El segon Brusi, la propietat del *Diario de Barcelona* i l'aparició d'*El Telegrafo*» (1997), «Pedro Pablo Husón de Lapazaran i els inicis del periodisme cultural i científic» (1998), «Antoni Brusi Mirabent, impressor i segon editor del *Diario de Barcelona*» (2004)... No podem pas, ara i ací, de mostrar una relació àrida i monòtona de referències. Tanmateix, volem esmentar que n'hi ha de pràcticament tots els periòdics importants, tot i que són de difícil accés. Constantment el *Diario de Barcelona* desperta interès, recentment, l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona ha donat a conèixer *La Casa Brusi y el Diario de Barcelona 1775-1957*, a cura de Miguel Canals Elías-Brusi. El que hem vist d'aquests dos periòdics, el Brusi i La Publi, ens fa veure com seria d'útil una bibliografia especialitzada, exhaustiva, en què s'aplegués el material per territoris i per capçaleres.

EL MODEL FRANCÈS

Considerem els estudis francesos sobre història de la premsa diària com una referència. Els grans estudis sobre diaris i revistes, les visions de conjunt, les recopilacions de textos, els estudis sectorials temàtics i cronològics, els censos, els catàlegs departamentals modèlics en la sistematització i utilitat per a l'investigador. Una excel·lent labor. La Biblioteca Nacional de França (BnF) ha tingut, com ací la Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC), un paper cabdal en la configuració dels estudis d'història de la premsa. El centre francès s'ha ocupat de catalogar els fons conservats i publicar-ho. Considerem aquest planteig modèlic.

Els investigadors francesos partien d'una molt llarga tradició del segle XIX, amb censos descriptius que han anat polint fins arribar a ser un referent internacional en l'hemerografia registral present. Un capdavanter és el bibliògraf Eugène Hatin (1809-1893), que va consagrar la seva vida a l'estudi de la premsa francesa. Ho va fer amb afanys estadístics i amb comentaris assagístics històrics. Aspirava a quantificar, simplement. Hatin publica treballs com la *Presse ancienne 1631-1789* o un sobre el que en deia *premsa moderna*, del 1789 al 1865). Cal remarcar altres aportacions com les recopilacions *Tableau de la presse parisienne en 1865*, que ofereix les principals notícies ordenades per anys.¹⁹ Sens dubte, la seva aportació més rellevant és que esdevé la primera sistematització amb aplicació del rigor acadèmic per a la quantificació, la tipificació i la construcció d'eines intermèdies que faciliten el treball de recerca de l'especialista o esdevenir catàleg de referències. Posteriorment, Jacques Kayser (1900-1963) va descriure la premsa diària francesa en la cèlebre monografia sobre els diaris²⁰ que marca un model de metodologia en la recerca.

19. Marcelle BEAUDIQUEZ, *Guide de bibliographie générale: méthodologie et pratique*, París, Saur, 1983.

20. Jacques KAYSER, *El diario francés*, Barcelona, Alacant, ATE, 1974, trad. de *Le quotidien français*, París, Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1962.

El 1957 apareix el *Répertoire de la presse et des publications périodiques françaises* en dos volums. Dos volums, sisena edició. La bibliografia ha estat de molta importància en la cultura francesa i l'Estat l'ha promocionat de forma primordial. Els antecedents són diversos. El 1888 apareix *Bibliographie de l'histoire de France. Catalogue méthodique et chronologique des sources et des ouvrages*. Un estat, fruit d'una biblioteca reial, pot disposar d'uns antecedents que una regió, per més nació cultural que sigui, no pot disposar-ne, tot i ser històricament més antiga que l'estat, que no només no la considera o ajuda sinó que la persegueix.

La *Bibliographie annuelle de la histoire de France* és la bibliografia històrica més valuosa,²¹ que exposa meticulosament la producció d'aquesta matèria any rere any. Editada per l'Institut d'Histoire Moderne et Contemporaine, recull tots els treballs d'història de França que apareixen i esdevé una col·lecció extraordinària en el seu conjunt. Inclou una vintena de referències d'articles, capítols, llibres, per pàgina, en un afany exhaustiu important i amb una excel·lent sistematització. Índexs de tot tipus —temàtics, onomàstics, geogràfics— i un conjunt enlluernador. A cada volum, d'unes quatre-centes pàgines, s'inclouen unes deu mil referències. Hi ha, naturalment, la història de la premsa, com altres matèries. Eines que produeixen enveja. A mesura que apareixen bibliografies específiques, com la de la música o la de filosofia, aquestes matèries desapareixen de la bibliografia històrica i aquesta es concentra en la història política, econòmica, social, religiosa, local, les institucions, així com les matèries generals d'història i les seves ciències auxiliars, tant de la França peninsular com d'ultramar.

La història de la premsa figura, amb l'ensenyament, les arts i les ciències, a cal fixar-s'hi, l'apartat d'història de la civilització. Tota una declaració de principis. L'editor és l'esmentada BnF, que hi destina recursos, personal i també facilita suport teòric i projecció, per exemple, les conferències sobre bibliografies històriques que s'organitzen des del 2007 i que aspiren a crear una bibliografia històrica europea. En aquest apartat, la bibliografia era tradicional, millor dit, consubstancial amb la cultura o civilització. No podem deixar de pensar en l'esforç català basat en individualitats, per exemple, Josep M. de Casacuberta, amb la immensa edició d'Els Nostres Clàssics, quan arreu d'Europa són iniciatives que compten amb recursos públics, i que l'autor d'un dels primers estudis sobre una publicació catalana, *Lo Verdader Català*, va fer un meritori i gran treball personal amb el meritos suport de la seva esposa, una mecanògrafa i un repartidor, com explica Albert Manent en la seva semblança biogràfica.

A l'obra que al·ludíem, *Répertoire de la presse et des publications périodiques françaises*, trobem un índex alfabètic de títols de les publicacions gal·les. Les dades que ofereixen són títol, subtítol, editor, director, periodicitat, adreça i amplada de la superfície de la publicació. La signatura o cota n'indica el format (4t, 8è, F, Gr. F, etc.). France Pascal, conservador en cap del departament de periòdics, en fa l'elogi, al prefaci, remarcant com l'equip de periòdics que dirigeix a la BnF absorbeixen un flux creixent, trenta mil títols a l'any de publicacions, fruit d'una societat dinàmica i culta com és la francesa:

21. Claude GHATE; et alii, «La bibliographie annuelle de l'histoire de France (1955-2055): un outil pour la recherche» [en línia], *La revue pour l'histoire du CNRS*, 13 (2005). <<http://histoire-cnrs.revues.org/1671>>.

L'importància creixent de la vida associativa en les nostres societats industrialitzades, el necessitat de s'expressar des dels grups o des dels individus ha fet del periòdic el suport que pot millor reemplaçar els lligams socials, que la desaparició des de les estructures tradicionals ha romput. Aquests necessitats han en el mateix temps desenvolupat un mercat de l'informació, que constitueix un sector econòmic i financer no negligible. Paral·lelament al fenomen de concentració des de les grans empreses de premsa que ha caracteritzat aquestes dècades, de noves publicacions, de més en més nombroses, s'acrecen cada any el nombre de títols. Aquest desenvolupament, signe d'una vida bullent on s'interfereixen estretament activitats financeres i ideològiques, és també marcat per una gran inestabilitat. Si molts periòdics neixen, molts també moren, sovint després d'una existència molt breu.

En els àmbits especialitzats —arxivers, documentalistes, bibliotecaris, historiadors—, se la coneixia com «el Raux», talment com els químics parlen col·loquialment d'«el Babor-Ibarz», els lingüistes, d'«el Fabra», o nosaltres, d'«el Torrent-Tasis». H. F. Raux en va ser el director i els dos volums esdevenen una eina ben interessant. Al primer volum, s'hi presenten un miler de pàgines amb una vintena llarga de referències per a cadascuna. Les publicacions s'ordenen seguint una pauta d'ordenament de biblioteques, en grans apartats: 0 (generalitats), 1 (filosofia i psicologia), fins al 9 (geografia, viatges i història). Aquesta obra és de producció historiogràfica recent. La segona obra és el *Catalogue collectif des périodiques du début du XVIIIe à 1939*, on, en quatre grans volums, de mil pàgines cadascun, més un cinquè d'addenda, s'ofereix un extraordinari elenc de tota la premsa conservada a la BnF i a una setantena de biblioteques universitàries. France Pascal, al pròleg —disposem de la reimpressió del 1982, després de la primera edició del 1977—, esmenta que recullen 75.000 revistes, de les quals s'ofereix, ultra el títol i subtítol, la ciutat editora i les dades extremes de vida, així com els centres on es conserven, amb indicació de les existències.

També, i aquesta com a obra d'anàlisi i estudi, la monumental *Histoire générale de la presse française*, editada per les Presses Universitaires de France, en cinc volums,²² sota la direcció de Claude Bellanger, Jacques Godechot, Pierre Guiral i Fernand Terrou, presenta, com glossa Pierre Albert, un dels millors especialistes sobre la història de la premsa francesa, a la *Revue d'histoire moderne et contemporaine*,²³ com els periòdics, actors i testimonis de la realitat tenen un doble paper, deixen constància d'esdeveniments i aporten dades sobre l'eco de les idees i dirigeixen, en part, l'evolució de les mentalitats, del comportament des dels individus i les reaccions des dels grups. El seu comentari és altament elogiós. La revista francesa en canta les excel·lències, n'havien aleshores només aparegut dos des dels cinc volums, i en lloca la capacitat de síntesi, l'erudició i la fugida d'una acumulació de treballs esparsos sobre capçaleres i la voluntat i capacitat des dels

22. Els cinc volums s'ocupen de legislació, difusió i recepció i, és clar, de la descripció des dels periòdics en una visió de conjunt, profusament il·lustrada, amb notes i bibliografia i bons índexs. El marc cronològic és el següent: vol. I, «Des origines à 1814»; vol. II, «De 1815 à 1871»; vol. III, «De 1871-1940»; vol. IV, «De 1940-1958», i vol. V, «De 1958 a nos jours» [1975].

23. Pierre ALBERT, «Histoire générale de la presse française...», *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 18 (1971), p. 154-156.

autors de configurar una visió plena, allò de la «història total», com el resultat està a l'altura de les ambicions i com reconforta l'anàlisi desenvolupada. Treball de referència, i amb dos acurats índexs —autors i capçaleres—, que faciliten les cerques. Els especialistes, tres o quatre per volum, s'ocupen no només de les capçaleres sinó també de les tècniques, legislació i dret, en uns treballs de conjunt per a cada període, que donen molta unitat a l'obra i defugen de les aportacions que pretenen ser històries generals i són només un aplec miscel·lani tot i la utilitat que tenen, com totes les aportacions.

ELS CENSOS CATALANS. REALITATS I REPTES

Tots els estudiosos que s'han ocupat de la bibliografia han usat els censos que comentem com a elements clau en qualsevol recerca d'aquesta tipologia. Efectivament, són fonamentals per conèixer dades de les publicacions catalanes. Parlem d'unes vint-i-cinc mil publicacions periòdiques i d'uns cinc-cents diaris a tot Catalunya i, d'aquests, un centenar en llengua catalana.

Disposem de deu grans censos de les publicacions periòdiques catalanes al segle xx, després del precedent de Josep Pella i Forgas. Vegem-los:

Taula 1. Censos de la premsa catalana

1931	Lluís Bertran	<i>Prensa de Catalunya</i>	Ajuntament de Barcelona
1931	Joan Givanel	<i>Bibliografia Catalana. Prensa</i>	Fundació Patxot
1937	Joan Torrent <i>et alii</i>	<i>La presse catalane depuis 1641. jusqu'a 1937. Essai d'index</i>	Comissariat de Propaganda. Generalitat de Catalunya
1962	(Sense autor)	<i>La presse catalane. The catalan presse (1920-1960)</i>	Grup de Resistència Catalana
1966	Rafael Tasis i Joan Torrent	<i>Història de la premsa catalana</i>	Editorial Bruguera
1978	Lluís Solà i Dachs	<i>Història dels diaris en català</i>	Editorial Edhasa
1983	Jaume Guillamet	<i>La premsa comarcal, un model català de periodisme popular</i>	Generalitat de Catalunya
1993	Josep M. Huertas (dir.)	<i>Dos-cents anys de premsa catalana</i>	Ajuntament de Barcelona
2003	Jaume Guillamet	<i>Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1833)</i>	Ajuntament de Barcelona
2015	Jaume Guillamet i Marcel Mauri (EDS)	<i>Catàleg històric general de la premsa en català</i>	Institut d'Estudis Catalans

El 1931 apareixen dues obres. La primera és *Prensa de Catalunya*, de Lluís Bertran i Pi-joan, sota els auspicis de l'Ajuntament de Barcelona. Aplega premsa viva, no la històrica, editada al Principat en qualsevol llengua. Apareix aquest mateix any, també, el primer dels dos grans volums de Joan Givanel, *Bibliografia catalana. Prensa*. El tercer volum, els índexs, apareix en plena guerra, mentre es bombardejava *La Publicitat* o es detenien i empresonaven periodistes a mesura que els rebels ocupaven terra catalana. En aquesta obra del cervantista Givanel apareix la fitxa de les publicacions periòdiques editades arreu en llengua catalana. S'ocupa amb interès especial dels diaris. Dels primerencs *Diari Català*, del 1879, i *La Renaixensa*, del 1881, fins a *L'Avenç*, del 1924. Inclou les fitxes, molt completes

i descriptives, amb un comentari per a la majoria de publicacions, amb les característiques formals. Il·lustrada, magníficament editada i amb una extraordinària cura en la presentació i amb uns índexs molt acurats i útils. Esdevé fonamental. És l'obra primerenca que esdevé la base de la propera, molt més coneguda i deutora en extrem de la primera. Ens referim a la tan famosa i consultada *Història de la premsa catalana*, de Joan Torrent i l'escriptor i historiador Rafael Tasis, que va editar Bruguera el 1966, en plena dictadura, i malgrat la censura va oferir un corpus extraordinari de dades, que, tot i alguna mancança i error,²⁴ esdevé imprescindible encara pel que fa a la premsa editada en català. Segurament és l'obra, fora les de bibliòfil, més ben editada els anys foscos i grisos de censura i limitacions de mercat. Rafael Tasis, en un poc conegut parlament, el 26 de novembre de 1966, arran de l'homenatge clandestí que se li va dedicar per aquesta magna edició:

Vet aquí el que he trobat en escriure aquesta *Història de la Premsa Catalana* amb l'amic Joan Torrent. Vet aquí el que volíem ell i jo fer-los veure i que, em penso, hem aconseguit. Que el poble català trobi la seva veu, que dretes i esquerres puguin manifestar-s'hi plenament, que uns partits forts, fidels als ideals de catalanitat, de llibertat i de progrés social puguin expressar-s'hi com abans i exercir-hi de nou la influència damunt els nostres conciutadans que havien tingut un dia. Totes les llibertats són indivisibles i solidàries, ha estat dit, i és cert. Que la llibertat de premsa sigui, per Catalunya, la premissa i el preludi de la llibertat dels homes, de la llibertat de les idees, de la llibertat nacional.

El treball, amb referències de gairebé vuit mil revistes, destaca pel volum d'informació i també per les il·lustracions i uns valuosos índexs, molt acurats, d'impressors, dibuixants, redactors i col·laboradors, pseudònims i capçaleres, que el fan encara modèlic. Aquesta obra té també un notable impacte social: anuncis a *Tele-Estel*, comentaris i elogis arreu del limitat món de la cultura catalana escrita. Joaquim Molas escriu a *Serra d'Or* que és «la denúncia punyent d'una actualitat raquítica i la promesa d'un futur que tots hem de guanyar a pols».²⁵ Una crítica implícita, una denúncia de l'opressió i censura amb prohibicions a la llibertat d'expressió i a l'edició de diaris en català. Molas escriu: «Un dels llibres més erudits i més apassionats d'aquests darrers anys, penso que serà, d'ara endavant, una pedrera indispensable». El treball és una denúncia implícita. Amb l'edició del llibre i l'exposició pública dels exemplars, sovint els repertoris són exposicions, també com *Premsa de Catalunya*, del 1931, de Lluís Bertran i Pijoan, que és una simple enumeració de capçaleres —s'aspira a mostrar, per absència, aquella actualitat raquítica, i no per manca de mercat ni de causes naturals, com el cens aparegut en francès de forma clandestina per uns grups de resistència catalana que és un inventari descriptiu amb voluntat política, com ho va ser

24. Una visió de conjunt al quadern d'homenatge que va editar la Diputació de Barcelona arran dels deu anys dels *Premis de premsa Tasis-Torrent*, en què Josep M. Cadena, Jaume Guillaumet, Josep M. Huertas, Jaume Fabre, Josep Pernau i qui signa glossaven l'obra, els autors i el premi. Premi de premsa local Tasis-Torrent, Barcelona, Diputació de Barcelona, s/d.

25. Joaquim MOLAS, «La història de la premsa catalana», 12 (desembre del 1966), p. 67-69.

el publicat durant la Guerra, simples relacions de capçaleres amb unes poques dades com anys i ciutat. Diguem-ho clar, una de les raons de la debilitat de la premsa en català, tot i l'extraordinària empenta actual amb les dobles edicions i de bon tiratge en català, ha estat el gairebé mig segle de condicionar el mercat forçant-lo a una sola llengua prohibint la pròpia.

En aquesta obra n'assenyalem el capítol inicial, monogràfic, llarg (cent pàgines), dedicat als diaris, inclosos —per imposició de la censura—, alguns de llengua espanyola editats a Barcelona. Es parla dels nou grans diaris de la ciutat de Barcelona: *Diario de Barcelona*, *El Telégrafo*, *La Renaixensa*, *La Publicitat*, *El Correo Catalán*, *Diari Català*, *Diario Mercantil*, *El Noticiero Universal* i *La Veu de Catalunya*. Per primera vegada apareix una visió, tanmateix, sectorialitzada dels grans diaris, tot i que hi ha absències espectaculars, per raons òbvies, de diaris d'esquerra, com *Solidaridad Obrera*, *La Humanitat*... mentre es malda perquè hi puguin aparèixer diaris en català, i la dictadura ho prohibeix taxativament. Igualment com va fer amb la televisió, atès que volia la llengua catalana minoritzada i sense accés als grans vehicles de comunicació en un clos herència de la dictadura que encara perdura en diversos àmbits de comunicació actuals.

El 1976 apareix, mort el dictador mesos abans, un diari català, després de l'excepció andorrana. És *l'Avui*, i en aquest diari Josep Faulí, un dels estudiosos de la premsa que cal recordar, encarrega a Lluís Solà que presenti setmanalment una pàgina dedicada als diaris en català precedents del nou títol. La pàgina apareix setmanalment i s'enriqueix amb el comentari d'un periodista vinculat al diari del qual es parla cada diumenge. Així: Modest Sabaté per *La Veu*, Joaquim Ventalló per *L'Opinió* i *La Rambla*, Sempronio per *Última Hora*, P. Vinyoles i Vivet per *Diari de Vic*, Pere Calders pel primer *Avui*, Vicenç Bernades per *La Publicitat*, Esteve Busquets i Molas per *La Nau*, Josep M. Lladó per *La Humanitat*, J. Virgili pel *Diari de Tarragona*, Tísner pel *Diari Mercantil*, etc., i esdevé un conjunt de testimonis de gran interès periodístic i veritable valor documental. L'any següent Lluís Solà recull els seus escrits i publica *Història dels diaris en català. Barcelona 1879-1976*, a l'editorial Edhasa, i ací cal fer un record per a Joan Agut, que havia editat *Història de la premsa catalana*. *l'Avui*, el Sant Jordi del 1986, va editar, també, un suplement que sintetitzava la història d'aquests periòdics, amb mig centenar de pàgines dedicades als diaris més representatius.

El gran cens sobre els diaris, coordinat pel periodista Josep M. Huertas Claveria, és *200 anys de premsa diària a Catalunya 1792-1992*, una gran aportació, amb el dinamisme de Ramon Alberch al capdavant, que ofereix dades dels periòdics catalans. El volum presenta cronològicament, com els altres censos, els periòdics dels quals es conserven exemplars, no pas tots els que han existit, i ofereix dades descriptives dels promotors (editors, directors, redactors...), del periòdic en aspectes formals (llengua, dimensions, adreces de redacció i impremta...), i del contingut (llengua, ideologia, tendència política...) i, molt remarcable, la reproducció d'una primera pàgina i bibliografia. No hi ha dubte que, tot i les limitacions, com en totes les obres que ofereixen una gran quantitat d'informació, esdevé l'eina imprescindible per poder-se capbussar en la seva consulta o coneixement. Compta amb un índex de capçaleres i esdevé, sens dubte, obra de referència valuosa.

Aquest cens, il·lustrat, amb un comentari enriquidor a la fitxa, amb un enorme conjunt de dades, esdevé una eina fonamental. Coordinat, com hem dit, pel periodista Josep M. Huertas, va comptar amb nombrosos col·laboradors i l'aportació del Col·legi de Periodistes i la Fundació Caixa de Catalunya, sota la direcció de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, que va ser el vector dirigent d'una iniciativa que esdevé molt valuosa per al coneixement de la premsa diària editada a Catalunya, atès que es converteix, sens dubte, en el millor instrument actual per conèixer quins diaris s'han editat i les seves dades. Efectivament, les dades descriptives sobre les capçaleres és la labor prèvia a qualsevol treball interpretatiu monogràfic d'un títol o d'un període i a la imprescindible visió general de conjunt en les sempre necessàries síntesis.

Potser ve a tomb ara de perfilar què entenem per *premsa diària*, la informativa o l'editada en aquesta periodicitat. Si prenem en consideració la segona definició, la tria d'aquest cens coixeja. Hi ha nombrosos periòdics que es van editar arran d'esdeveniments puntuals, de la Universitat Catalana d'Estiu a una fira comercial o un congrés polític. A més, molts són desconeguts, per les dificultats de preservació de tots els exemplars, així el *Diari de la Missió* de Granollers el 1964 o el *Diari del Congrés de Metges en Llengua Catalana* a Lleida el juny del 1923. Per no parlar dels diaris electorals com *La Nació Catalana* del novembre del 1932 o religiosos com *Pax* del XXXV Congrés Eucarístic del 1952. En considerar-los diaris Àlvar Maduell escriu²⁶ que el primer diari que va aparèixer en català des del final de la Guerra Civil va ser *Vida del Concili*, diari clandestí del 1964-1965, en què ell va participar. Potser s'hauria de puntualitzar. Si considerem els diaris d'abast temporal limitat i difusió restringida que ens ocupen, el primer títol amb precisió seria *L'Hora de Catalunya*, diari clandestí i informatiu arran de la Segona Guerra Mundial i publicació de la qual aportarem dades en un petit estudi i un facsímil²⁷ a *Sàpiens*, en un quadern amb una selecció d'exemplars preservats.

Tanquem aquest apartat amb la darrera obra, que segueix en curs i que està cridada a tenir una extraordinària utilitat pel rigor i ambició amb què es va desplegant. Ha aparegut el primer volum del *Catàleg històric general de la premsa en català* sota la direcció general de Jaume Guillamet i Marcel Mauri. El treball consta d'un volum en paper acompanyat d'un CD, en el qual hi ha el mateix text del llibre i, molt important, el mig miler de pàgines que agrupen les publicacions aparegudes en llengua catalana durant el període que abraça l'obra: «L'eclosió de periòdics, 1641-1898». Atès el nombre dels períodes posteriors i amb la voluntat exhaustiva de les publicacions en llengua catalana que els directores de l'obra han configurat com a material de referència es preveu que el conjunt de l'obra esdevindrà no només la més fiable i rigorosa acadèmicament sinó la més exhaustiva pel nombre total de fitxes incloses.

El contingut de l'obra és estructurat en tres parts: «Catàleg», «Balanç» i «Anàlisi». A la primera hi ha la relació o llista general de periòdics i com a annex, «Revisió del

26. Àlvar Maduell, redactor del diari, va escriure diversos articles per fixar aquesta posició: «*Vida del Concili*, diari clandestí en català dels anys 1964-1965», *Treballs de Comunicació*, 6 (octubre del 1995), p. 165-171; «Ha existit un diari en català d'ençà 1939», *Orifloma*, 138 (febrer del 1974); «Un altre primer diari en català», *Canigó*, 442 (27 de març de 1976); «*Vida del Concili*, primer diari en català de la postguerra», *Mundo Diario* (3 d'abril de 1976); «El primer diari en català», *Capçalera* (juliol del 2011), etc.

27. Josep M. FIGUERES, «*L'Hora de Catalunya*, diari català clandestí», *Revista de Catalunya*, 167 (2001), p. 110-128, i «*L'Hora de Catalunya*. La premsa clandestina dels catalanistes aliadòfils», *Sàpiens*, 157 (juliol del 2015).

catàleg de Joan Givanel i Mas», que inclou les que ell no afegeix, però cita, i també les que no recull. Les fitxes descriptives, molt elaborades i ben treballades en el contingut i els comentaris generals de cada publicació, alguns excessivament breus, tanmateix, són el plat fort de l'obra i constitueixen una extraordinària aportació atès el nivell d'exigència plantejat, amb informacions sobre existències, bibliografia, etc., que fan i faran de l'obra una gran aportació hemerogràfica imprescindible per l'ambició per conèixer la premsa en llengua apareguda al llarg dels tres segles vistos. Les fitxes i articles descriptius dels periòdics són al CD adjunt al llibre. Al bloc següent, titulat «Balanz», hi ha cinc treballs, que ens ofereixen llistes de publicacions, amb l'objectiu de disposar del mapa general de les publicacions, així s'hi inclouen: «Nombre de periòdics per territoris, comarques i poblacions», «Nombre de periòdics per anys» (inclou tots els territoris), «Nombre de periòdics per poblacions i anys», «Periòdics segons la durada» i «Periòdics segons els temes». A l'«Anàlisi» s'inclouen diversos treballs de conjunt i les especificitats dels territoris on s'ha publicat premsa en català, o sigui, el Principat, les Illes i el País Valencià, així com la premsa de l'emigració. Els treballs inclosos són: «L'eclosió desigual de la premsa en català» i «La formació d'un mercat propi a Catalunya», per Jaume Guillaumet; «Una especialització incipient a Catalunya», per Marcel Mauri; «Una premsa nombrosa i efímera al País Valencià», per Francesc-Andreu Martínez Gallego; «Impuls de fi de segle a Mallorca i Menorca», per Arnau Company Mates, i «Premsa de l'emigració», per Fabiola Alcalá. No hi ha índexs, però a l'estudiós que li interessi pot abocar fàcilment el contingut del CD al seu ordinador i fer les cerques obertes que calgui amb extrema facilitat, ja que són fitxers en PDF estàndards. En conjunt, com hem dit, una valuosa aportació.

Esmentem altres censos especialitzats, com els sectorials temàtics o cronològics en què apareix la premsa diària. Ací excel·leixen les aportacions de Jaume Guillaumet²⁸ sobre el Bienni Progressista i Maria Campillo i Esther Centelles²⁹ sobre la premsa a la Guerra Civil, entre d'altres. Són aportacions imprescindibles. Fora d'aquests, que són els més rellevants, disposem d'existències de catàlegs dels fons d'una biblioteca com *Catálogo de publicaciones periódicas del siglo XIX. Catalogo. España-Cataluña*, de l'Hemeroteca Municipal de Madrid (2002). Catàlegs especialitzats com els de premsa clandestina de la Biblioteca del Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona o l'editat pel mateix Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona,³⁰ són molt rellevants.

Es troba a faltar un catàleg general i temàtic que aplegui la premsa en llengua espanyola, seguint, també, tornem-hi, la pauta francesa, que ha editat, per exemple, la premsa clandestina francesa en un sol repertori, o continuar la col·lecció de monografies de premsa que va editar el Departament de Cultura i on van aparèixer poques ciutats, Ripoll, Vic, Granollers... seria una eina ben útil, atès que forneix de dades descriptives i de localització. Potser una solució provisional seria el catàleg dels setmanaris i mensuals, amb la qual cosa el camp informatiu i polític i cultural i social, almenys, estaria catalogat, atès que molts investiga-

28. Jaume GUILLAMET, *La formació de la premsa moderna. Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista (1841-1843)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993.

29. Maria CAMPILLO, Esther CENTELLES, *La premsa a Barcelona 1936-1939*, Barcelona, La Gaya Ciència, 1979.

30. Teresa LLORENS, *Premsa clandestina i de l'exili a l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat (1939-1977)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2000.

dors cerquen sobre un autor, temàtica o esdeveniment, període... i desconeixen la premsa que n' existeix, cosa que fa que només resti l'opció de la consulta al cedulari per anys a l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona, que és una eina molt pràctica i, tanmateix, molt desconeguda fora dels usuaris habituals.

Un aspecte que ens preocupa és la preservació de la premsa digital. A Catalunya hi ha una notable presència d'aquestes publicacions, especialment en l'àmbit local i comarcal, i en la vessant informativa d'abast general. En alguns casos són de subscripció i, per tant, d'accés reservat, i, en d'altres, d'accés obert, però han desaparegut. La conservació de la premsa digital és també ajudar a la preservació el patrimoni, tot i la complexitat de la labor.

ELS ESTUDIS SOBRE LA PREMSA DIÀRIA CATALANA

Comencem amb l'aportació d'Agustí Alcoberro i Xevi Camprubí del *Diario del sitio y defensa de Barcelona (1713-1714)*³¹. Amb estudi introductor i facsímil, esdevé una excel·lent recuperació d'un títol de gran interès.

Dels diaris de Barcelona esmentem *Diario de Barcelona*, de Miguel Canals,³² i l'aportació documental d'Esteban Molist Pol,³³ amb el gruix de monografies que ha reportat Jaume Guillaumet. Sobre *La Vanguardia*, l'aportació de Josep M. Huertas³⁴ i la d'Agustí Calvet, «Gaziel»,³⁵ així com la de Josep M. Casasús, inèdita i dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Esmentem les que coneixem per altres títols. Del *Diari Català*, els estudis de Josep Pich³⁶ i Josep M. Figueres;³⁷ *El Noticiero Universal*, de Jordi Muntaner;³⁸ *El Diluvio*, de Gil Toll; *La Renaixensa*, de Josep M. Figueres,³⁹ i, principalment, la de Carola Duran⁴⁰; *El Correo Catalán*, de Víctor Saura; *Solidaridad Obrera*, de Susanna Tavera;⁴¹ *La Veu de Catalunya*, de Josep M. Figueres;⁴² *Treball*, de Carme Cebrián i Marià Hispano,⁴³ i Amèlia Gavilán;⁴⁴ *Tele-xPrés*, d'Albert Cabello;⁴⁵ *Avui*, de Maria Fava;⁴⁶ *Mundo Diario*, d'Oriol Pàmies⁴⁷ ..., tots aquests de Barcelona, i *Lo Catalanista*, de Sabadell, de Jordi Tous,⁴⁸

31. AGUSTÍ ALCOBERRO, XEVI CAMPRUBÍ, *Diario del sitio y defensa de Barcelona (1714-1714)*, València, Tres i Quatre, 2009.
32. MIGUEL CANALS ELÍAS-BRUSI, *La Casa Brusi y el «Diario de Barcelona» 1775-1957*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2010. I IGNACIO CANALS ELÍAS, *La imprenta peregrina. La aventura de Antón Brusi Mirabent*, Barcelona, ICE BRUSI, 2014.
33. ESTEBAN MOLIST POL, *El «Diario de Barcelona». 1792-1963: su historia, sus hombres y su proyección pública*, Madrid, Editora Nacional, 1964.
34. JOSEP M. HUERTAS, *Una història de «La Vanguardia»*, Barcelona, Angle Editorial, 2006.
35. AGUSTÍ CALVET, *Història de «La Vanguardia»*, París, Edicions Catalanes de París, 1971.
36. JOSEP PICH, *Almirall i el Diari Català*, Vic, Eumo, 2003.
37. JOSEP M. FIGUERES, *El primer diari en llengua catalana. «Diari Català» (1879-1881)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1999.
38. JORDI MUNTANER, *«El Ciero» no va arribar al segle*, Barcelona, Col·legi de Periodistes, 1989.
39. JOSEP M. FIGUERES, *«La Renaixensa», diari de Catalunya (1881-1905)*, Barcelona, Dalmau, 1981.
40. CAROLA DURAN, *«La Renaixensa», primera empresa editorial catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
41. SUSANNA TAVERA, *«Solidaridad Obrera»: el fer-se i desfer-se d'un diari anarco-sindicalista: 1915-1939*, Barcelona, Col·legi de Periodistes, 1992.
42. JOSEP M. FIGUERES, *«La Veu de Catalunya» (1899-1937)*, Barcelona, Editorial Base, 2013.
43. CARME CEBRIÁN, MARIÀ HISPANO, *«Treball», 1936-2006*, Barcelona, Fundació Nous Horitzons, 2006.
44. AMÈLIA GAVILÁN, *«Treball: el mitjà és el missatge», a PSUC la nostra utopia. 50 anys d'història de Catalunya*, Barcelona, Planeta, 1986.
45. ALBERT CABELLO, *Tele-xPrés. Cultura y crítica literaria*, Barcelona, Editorial Zumaque, 2017.
46. MARIA FAVA, *Diari «Avui» 1976-2009*, Barcelona, Meteora, 1917.
47. ORIOL PAMIES, *El grup Mundo*, Barcelona, Col·legi de Periodistes, 1993.
48. JORDI TONS, *La formació del catalanisme polític a Reus: «Lo Somatent» (1886-1903)*, Reus, Associació d'Estudis Reussencs, 1987.

i *El Autonomista*, de Girona, de Lluís Costa.⁴⁹ També, el dossier de la revista *L'Avenç*. Hi ha un conjunt de semblances dels diaris a cura d'Albert Manent, Josep Faulí, etc., amb informació sobre els principals diaris barcelonins. La revista s'ha ocupat,⁵⁰ com *Serra d'Or*, amb profusió, dels periòdics diaris catalans.

Falta estudiar encara moltes tribunes fonamentals. Així *La Publicitat*, *La Humanitat*, *La Rambla*, *Última Hora*, *El Matí...*, per esmentar-ne algunes de Barcelona, mentre que de comarques només disposem de dos diaris ben estudiats. En altres casos, són comunicacions a congressos o jornades o capítols de llibres els que faciliten dades sobre aquestes publicacions, amb les limitacions d'espai òbvies, però les constatem pel seu interès. Per exemple, *La Nau*, per Xavier Vila; els diversos treballs sobre el *Diari de Vich a Ausa*; *Diari de Girona a Revista de Girona*; etc. A la majoria de publicacions acadèmiques dels centres d'estudis locals hi ha o bé un article de conjunt o, sovint, monografies de títols o de períodes.

Especialment important és la necessitat de fixar-se en els periòdics durant la Segona República, caracteritzats per una modernitat en continguts, presentació i amb l'aparició de nous diaris, com *L'Opinió* (1931-1934), *La Humanitat* (1931-1939), *Última Hora* (1935-1938), *L'Instant* (1935-1936). Enric Marín ho ha estudiat en la seva tesi doctoral: *La premsa diària de Barcelona durant la segona república: 1931-1936: aproximació històrica i anàlisi formal* (UAB, 1990). També disposem d'obres sectorials, com les monografies sobre premsa comarcal, on hi ha les fitxes de les publicacions de determinades ciutats com Sabadell, Mataró, Vic, Granollers, Girona, Igualada, Figueres, Tarragona, Sant Sadurní d'Anoia, però, en canvi, no disposem dels censos o estudis de Terrassa, Tortosa, Reus, Manresa... o bé els tenim molt antics, com Olot, Lleida... I encara que siguin censos generals de la premsa periòdica, sí que podem trobar informacions específiques sobre els diaris locals, però, és clar, sense el cens local no hi ha bibliografia. En alguna ciutat es disposa d'una visió de conjunt de la premsa diària, és el cas de Reus, amb el treball dels diaris locals a cura de Pere Anguera i Rosa Cabré *Ideologia i història dels diaris reusencs en català*, que va publicar el Centre de Lectura, o l'esmentat de Manresa amb el de Josep M. Gasol *Diaris manresans en català (1901-1939)*.

La majoria de les noves històries locals—Reus, Valls, Tarragona, Manresa...—, importants totes, que s'ajunten a les històriques de Cervera, de Duran i Sanpere; Sabadell, d'Andreu Castells; Lleida, de Manuel Lladonosa, etc., aporten capítols específics en els quals hi ha dades, comentaris, taules... sobre la comunicació i el periodisme local. La premsa ha deixat de ser, així, només font, per ser considerada objecte d'estudi per la influència que va exercir en diversos àmbits, cultural i polític, social i religiós.

Segurament l'aportació de conjunt actual més reeixida, com a anàlisi aprofundida que s'acara amb els antecedents, amb tota la bibliografia llegida i analitzada, amb interpretacions assenyades fruit de la meditació i àgil redacció, record dels seus anys periodístics, és el conjunt de treballs analítics dels professors Jaume Guillaumet i Josep M. Casasús, de la Universitat Pompeu Fabra, capdavantera dels estudis històrics sobre la premsa catalana. En destaquen, del primer, els dedicats a la premsa empordanesa, andorrana, comarcal, la circulació

49. Lluís COSTA, *El Autonomista: el diari dels Rahola. Els orígens del periodisme modern a Girona (1898-1939)*, Girona, Col·legi de Periodistes, 2000.

50. *L'Avenç*, 18 (juliol-agost de 1979).

de diaris, i, també, els estudis de conjunt que ens fan intuir que podem disposar d'una visió general de la història de la premsa catalana. Efectivament, l'aportació del professor Jaume Guillamet, amb un bon estol d'estudis, ens ho fa preveure. Assenyalen-ne dos importants: *La formació de la premsa moderna. Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista: 1841-1843*⁵¹ i *L'arrencada del periodisme liberal. Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874*,⁵² que esdevé una molt sòlida aportació, com ha remarcat la crítica. Així, Joan Manuel Tresserras, exposa: «El plantejament global de l'obra parteix de la voluntat de combinar l'horitzó de la història de la comunicació social amb l'objectiu de realitzar un estudi d'història social de la premsa i del periodisme», i la considera l'obra més moderna i de millor factura de totes les disponibles per a la premsa i el periodisme catalans del segle XIX i qualifica les llacunes d'oceàniques. D'ací, també, la importància de l'estudi, atès que disposem de dades per les dues primeres dècades del segle XX amb el treball de Josep Lluís Gómez Mompert *La gènesi de la premsa de masses (1902-1923)*⁵³ i amb les aportacions de J. Guillamet el XIX se'ns va obrint. És interessant de consignar com el reportatge històric ajuda molt a acostar el periodisme a la societat, aquest seria el cas, per al segle XX, del mateix Guillamet amb el suggeridor treball dedicat al periodisme durant el franquisme.⁵⁴

RECOPILACIÓ D'OBRA PERIODÍSTICA

Els materials periodístics, fugissers per essència, disposen d'una tradicional atenció quan l'autor és un artista —de Santiago Rusiñol a Antoni Tàpies—, un escriptor —de Josep Pla a Josep Carner—, un polític —de Francesc Cambó a Joan Peiró— o del món femení, ara que es recupera —d'Aurora Bertrana a Mercè Rodorera. Tanmateix, de periodisme estricte hi ha hagut molt poca recuperació, fora d'uns pocs antecedents, com Carles Riba⁵⁵ a *Un tros de paper*, dos volums sobre la prosa costumista del XIX, o Joaquim Molas,⁵⁶ que aplega documents, molts textos programàtics, com editorials i articles, sobre *La Renaixença*, i, de gran interès, el treball de Josep M. Miquel i Vergés,⁵⁷ que fa una antologia de la primera premsa catalana del XIX. Són exemples dels aplecs constants que apareixen d'escrits periodístics. Literaris i culturals, polítics i ideològics i, també, recuperacions específiques, com les recents de cròniques de guerra amb antologies⁵⁸ que s'afegeixen a les prou conegudes d'escriptors com Joan Maragall o Josep Pla. No és casual que Joaquim Molas, director de la col·lecció Les Millors Obres de la

51. Jaume GUILLAMET, *La formació de la premsa moderna. Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista (1841-1843)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993.

52. Jaume GUILLAMET, *L'arrencada del periodisme liberal. Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874*, Vic, Eumo, 2010.

53. Josep LLUÍS GÓMEZ MOMPART, *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya*, Barcelona, Pòrtic, 1992.

54. Jaume GUILLAMET, *Premsa, franquisme i autonomia. Crònica catalana de mig segle llarg (1939-1995)*, Barcelona, Flor del Vent, 1996.

55. Carles RIBA (ed.), *Un tros de paper*, Barcelona, Editorial Catalana, 1920, 2 vols.

56. Joaquim MOLAS; et alii. *La Renaixença. Fonts per al seu estudi: 1815-1877*, Barcelona, Departament de Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona, 1984.

57. Josep M. MIQUEL I VERGÉS, *La premsa catalana del vuit-cents*, Barcelona, Barcino, 1937, 2 vols.

58. Maria CAMPILLO, *La brigada del vidre*, Barcelona, L'Avenc, 2017. Hi afegiríem les de Lluís Capdevila i Narcís Lloveras aparegudes a la Fundació Josep Irla.

Literatura Catalana, hi inclogué diversos reculls d'articles d'escriptors, per exemple, Joan Maragall, i que en la seva, diguem-ne, *Història de la literatura catalana*, s'hi sumen escriptors com Jacint Verdaguer o Josep Carner i assagistes i estudiosos com Josep Torras i Bages, Josep Yxart, Eugeni d'Ors, A. Rovira i Virgili, Pompeu Fabra... La segona col·lecció, Memòria del segle xx, té Carles Rahola a *L'Autonomista*, Domènec Guansé a *La Publicitat*, Josep M. Folch i Torres a *La Veu de Catalunya*... Després de l'aportació literària, la política ha estat, també, molt dinàmica. Mirem-ne una col·lecció a tall d'exemple: la Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, amb volums dedicats a Andreu Nin a *El Poble Català*, Francesc Cambó a *La Veu de Catalunya* (tot i que hi ha un volum dedicat *in extenso* als articles en la seva obra completa), Lluís Domènech i Montaner als dos diaris suara esmentats, Joan Comorera a *Treball*, Josep Pijoan a *La Veu de Catalunya*, Jaume Carner a *La Veu i El Poble*, Antoni Fabra i Ribas a *El Diluvio*, Domènec Martí i Julià a *La Renaixença*...

Els periodistes apleguen la seva obra i no ho fan només els editors sinó, també, les edicions de periòdics, des de *La Vanguardia* amb el famós Juan Buscón del XIX fins al més recent Carles Sentís per arribar a l'*Ara* actual amb antologies dels seus periodistes —Tatiana Sisquella, Carles Capdevila— traspassats malauradament. Reculls d'homenatge. La bibliografia seria, afortunadament, inabastable. Recordem ara com el 1987, arran els deu anys del diari *Avui*, vam publicar un article al diari assenyalant els llibres que havien aparegut a partir de les seves pròpies pàgines i esmentàvem reculls de textos periodístics, en un sentit o altre, d'Albert Jané, Fèlix Cucurull, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs... De pràcticament tots els diaris, d'*El Poble Català* fins als actuals, existeixen volums que apleguen articles dels seus articulistes, i amb un sentit ampli, des de les cròniques del corresponsal J. Aguilera a Madrid de *La Veu de Catalunya* fins a columnistes com Emili Vigo a *La Humanitat*.

Cal esmentar, també, l'alt interès i els molts esforços, des de la dècada dels vuitanta, que ha dedicat a aquesta labor el professor Josep M. Casasús a través de la seva especialització en periodística i que ha desenvolupat persistentment al llarg de trenta anys. La seva tasca de forma sistemàtica arranxa a la revista *Cultura* del Departament de Cultura, on va oferir mensualment el comentari i la reproducció una peça periodística —article, reportatge, entrevista, editorial...— representativa i d'impacte. No era només una antologia literària o documental, sinó que aprofundia amb relació a l'autor, el mitjà, l'estil, el context, l'eco. Aquests articles els va aplegar el 1991 al volum *Periodisme que ha fet història* en la col·lecció Vaixells de Paper, dedicada a la història del periodisme. S'hi recullen, per exemple, els articles de Carles Rahola que van ser el pretext per afusellar-lo acabada la Guerra Civil o textos d'alt impacte com reportatges, del viatge en «transmiserià» de Carles Sentís fins al reportatge de Tísner sobre l'assassinat dels germans Badia, i molts articles d'opinió de periodistes de referència, de Pla a Gaziel. Una esplèndida antologia que ofereix un precís retrat de la força i qualitat del periodisme català escrit en català i en castellà. Casasús alterna articles doctrinaris, d'Almirall a Maragall; entrevistes, d'Irene Polo a Manuel del Arco, i ofereix gairebé una trentena de peces que constitueixen la primera gran antologia periodística, no literària, des de criteris periodístics, més enllà de les lite-

ràries i les polítiques que hem esmentat. Cinc anys després, el 1996, n'apareix una nova edició, que en realitat és una nova obra, atès que l'ampliació és espectacular. S'inclouen 11 articles al capítol inicial «Els inicis (1833-1887)», 12 a «La transició (1897-1911)», 42 a «La modernització (1915-1936)», 8 a «L'ensulsiada (1936-1939)» i 9 a «La represa (1944-1976)».

Un conjunt textual impressionant, amb 82 textos que amplien i aprofundeixen el primer tast. Els articles recollits van precedits, com al volum anterior, d'una presentació, una descripció que és alhora una contextualització històrica i periodística que ubica les coordenades socials i intel·lectuals de l'autor i el text. Els textos periodístics s'amplien amb acudits, fotografies... i amb un criteri idiomàtic ampli. Així, per exemple, les declaracions de l'abat Escarré a Novais són en francès i formen part, diu Casasús en una entrevista a *La Vanguardia* l'1 de desembre de 1996, arran l'aparició de l'obra, del patrimoni periodístic de Catalunya. Vuitanta-dos noms són molts, i abracen diverses generacions, de Frederic Soler a Ibáñez Escofet, passant per Jaume Balmes i Manuel Brunet. No hi ha dubte que els noms més significatius hi són presents. Sempre se'n poden considerar més, és clar —Prudenci Bertrana, Josep M. Francès, Lluís Capdevila, Anna Murià, Salvador Seguí...—, però l'amplitud de mires de Casasús és un aspecte molt positiu que cal considerar, atenent el simbolisme de la mirada en textos periodístics apareguts a la ràdio —Teodor Garriga, Joan Alavedra— o la fotografia —com Agustí Centelles. Tenen especial relleu els resultats de la recuperació de noms, silenciats pel franquisme, que Casasús fa i ofereix a les noves generacions —Josep M. Lladó, Joaquim Ventalló, Marcel·lí Domingo, Eugeni Xammar...— i que esdevenen en molts i molts casos, tristament, els únics articles d'aquests periodistes que es poden llegir en el format de llibre. Tenint en compte l'interès de la bona feina oferta, hom té desig de contemplar el període del segle anterior i del mig segle posterior així com, potser, altres noms que també van oferir peces rellevants.

El mateix estudiós ha ofert dues antologies més, des d'una perspectiva europea la primera, *Artículos que dejaron huella*,⁵⁹ i catalana la segona, *Crònica d'un país. 15 articles imprescindibles*,⁶⁰ que configuren una visió molt precisa dels avanços periodístics dels gèneres i idees contemporanis, per exemple, l'editorial col·lectiu de dotze diaris «La dignitat de Catalunya» o el famós article programàtic de Lluís Serrahima «Ens calen cançons d'ara». Actualment, Casasús presenta una secció diària a *l'Ara*, des del setembre de 2012, amb un article o un fragment llarg representatiu del gènere rere una molt breu presentació. És la secció «Abans d'ara. Peces històriques triades», que ha esdevingut un dels senyals d'identitat del nou periòdic. El volum de les peces recollides, dues mil al llarg dels darrers quatre anys, la configura com la més extensa i innovadora secció que ofereix la història de la premsa catalana. Mostra el periodisme com a contribució per entendre el present, atès que, molt sovint, són textos vinculats a l'actualitat amb aniversaris, similituds, etc., i esdevenen motiu de reflexió. A més de ser, doncs, l'única plataforma que ens acosta avui al periodisme històric català es configura com un espai en el qual se'ns desgrana la vinculació social

59. Josep M. CASASÚS, *Artículos que dejaron huella*, Barcelona, Ariel, 1994.

60. Josep M. CASASÚS, *Crònica d'un país. 15 articles imprescindibles*, Barcelona, Dèria, 2011.

del periodisme en tots els aspectes del comportament humà: ciència, esports, humor, política, successos... i esdevé, així, un gran homenatge a la labor social i cultural del periodisme.

Podem, també, considerar moltes altres aportacions puntuals. Una, a tall d'exemple, *Editorials de la Gazeta de Vich (1930-1936)*, de Joan Anglada, apareguda el 1992 a Vic, publicada pel Patronat d'Estudis Osonencs, però no és habitual. Sovint hi ha només antologies d'un autor i no del conjunt del periòdic. És el que promou *Le Monde* quan edita una antologia dels millors reportatges o el valor ideològic o com acostumen a fer periòdics de Madrid com l'*Abc* quan mostren els editorials de José Cuartero o *El País* amb textos diversos, àdhuc cartes al director.

SUGGERIMENTS: PORTAL DE PREMSA DIGITALITZADA I DICIONARI DE PERIODISTES

Pel que fa a la digitalització, que ha avançat molt, atès que disposem d'un conjunt de periòdics al tan útil portal de la Biblioteca Nacional de Catalunya ARCA, amb diversos diaris digitalitzats (*Diari Català*, *El Diluvio* i *El Telégrafo*, *La Veu de Catalunya*, *Diario de Barcelona* —parcialment—, *La Publicitat*, *La Rambla*...) i amb els títols alternatius durant prohibicions o suspensions (*La Veu de Catalunya*, *Lo Catalanista*, *Baluart de Sitges*). També n'hi ha en institucions privades com la Fundació Josep Irla, a Memoriaesquerra.cat (*La Humanitat*, *Última Hora*, *La Ciutat*), o, en altres instàncies, com el Ministeri de Cultura (*Diario Constitucional de Barcelona*, *Diario de Barcelona*...). També trobem molts diaris digitalitzats pels arxius municipals (Tarragona, Figueres, Girona...). Molts diaris són, així, a la xarxa, tot i el difícil o costós accés. Per exemple, accedir a l'*Avui* és un xic difícil, quan no se sap com fer-ho, és clar, és com un camí sense rètols, per a qui el coneix és fàcil i el neòfit es perd. Cal saber si un diari està digitalitzat i després conèixer-ne la ruta. El *Diari Oficial de la Generalitat* durant la República i Guerra està inclòs dins el portal de la Generalitat i el diari *Treball* del PSUC dins el portal de la fundació marxista. Diversos arxius, de Granollers a Lleida, com dèiem, han digitalitzat els fons, i sovint hi ha diaris i no tots són al XAC, el portal de la premsa dels arxius. Un exemple d'aquest esforç local és el de l'hemeroteca municipal de l'Ajuntament de Tarragona (*Diario Español*, *Diari de Tarragona*, *Diario Mercantil*, *La Cruz*, *La Veu de Tarragona*, *Catalònia*, *Llibertat*).

Seria molt útil de facilitar l'accés a les publicacions, si parlem de diaris, n'apareixen unes dotzenes, però, si parlem de revistes, n'hi ha uns milers, tot i que pocs. No sempre els cercadors d'internet orienten bé en aquest sentit, quan interessa una informació i es desconeix. Un portal, liderat per l'Hemeroteca Nacional Catalana, podria facilitar-ne l'accés. Així, amb enllaços, tot i la seva complexitat, per la labor de manteniment, trobar tota la premsa de Catalunya que ha estat digitalitzada seria d'enorme utilitat, no només per a estudiosos i especialistes, sinó per al públic general. El Servei de Biblioteques de la UAB, que també té al seu DDD (Dipòsit Digital Documental), un dels més importants d'Europa, un estol de publicacions —entre les quals, *L'Hora de Catalunya* clandestina— digitalitzades, ofereix l'enllaç als diversos arxius, no a les publicacions, i és una ajuda important. El portal, a més, facilita la feina als estudiosos, mai ens

cansarem de felicitar-los, per estalviar duplicitats com les de Madrid i Barcelona i àdhuc per qüestió de formats que sovint no es poden obviar, com *Mirador*, que és a ARCA i al DDD de la UAB. En altres casos, són iniciatives privades com *La Vanguardia*, però incompletes, perquè només ofereixen una sola de les dues edicions, o altres periòdics com *l'Ara*, *El Punt Avui*, etc.

Amb relació a les biografies de periodistes cal indicar que hi ha un interès pels vinculats amb la literatura —Pla, Sagarra, Carner, Calders, Foix—, però que caldria disposar de les dades més bàsiques dels exponents representatius de la professió, com els pseudònims, periòdics on van col·laborar, llibres, diguem-ne, periodístics en els quals recullen articles, dades vitals... Seria la creació del diccionari de periodistes catalans, seguint la trajectòria d'obres similars, com la dels historiadors, a cura d'Antoni Simon, o els dirigents obrers, a cura de Pelai Pagès. L'edició del diccionari de periodistes catalans seria, sens dubte, un instrument molt útil, atès que promouria el coneixement de tants i tants noms que han fet periodisme però que ens són desconeguts, per exemple, Joan Potau o Agustí Cabruja, per dir només dos noms d'exili.⁶¹

Conclusió

Pel que fa als estudis de capçaleres de diaris hem remarcat les absències de monografies acadèmiques dels diaris de gran abast com *La Vanguardia* o *El Diluvio*, en la línia dels estudis doctorals. Mentre disposem de forces monografies divulgatives o d'assaig, i notablement, d'una desena de periòdics, hi ha bons treballs acadèmics efectuats. No podem dir el mateix dels estudis de conjunt. Estudiar els diaris globalment en un episodi s'efectua en breus estudis puntuals sobre esdeveniments, com poden ser les confiscacions durant la Guerra Civil o la censura i els continguts informatius durant el franquisme. No disposem, tanmateix, de la visió de conjunt, i, certament, el paper dels diaris, amb les seves posicions enfrontades o amb les subtileses de la vida interior, ens seria molt rellevant per ajudar a conèixer la història del país de forma plena. I no només per als períodes més emblemàtics, com la Segona República o la Transició, sinó per a tot el que es pogués fer malgrat la destrucció o oblit dels arxius dels periòdics, tan poc considerats per les empreses quan desapareixen i que no es preserven.

Sortosament, disposem d'eines, com poden ser les revistes acadèmiques com *Treballs de Comunicació*, avui *Comunicació*, de la Societat Catalana de Comunicació, on sovint hi ha recerques sobre història de la premsa, amb presència sovintejada dels diaris, i, especialment, els pocs números apareguts de *Gazeta. Revista d'història de la premsa*, imprescindible pel nombre de treballs sobre premsa diària apareguts. De les universitats, *Anàlisi*, de la Universitat Autònoma de Barcelona,

61. En el col·loqui que va seguir aquesta conferència inaugural del XV Congrés d'Història de la Premsa, a la sala de conferències de l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona el 4 d'octubre de 2017, sengles intervencions de M. del Tura Molas i Josep M. Casasús van indicar que la Biblioteca de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans treballen, respectivament, en la plataforma d'enllaços de la premsa digitalitzada i en el diccionari de periodistes catalans. Dues molt bones notícies.

amb l'útil sèrie d'articles sobre els estats de la qüestió en la història de la premsa a les terres de parla catalana; *Trípodos*, de la Universitat Ramon Llull, amb regular presència d'estudis sobre la premsa diària, excel·lint en números monogràfics, com el del 2007 dedicat a la premsa de finals del segle XIX i del XX.

Tanquem aquesta conferència fent menció de l'aportació del Col·legi de Periodistes en aquest àmbit amb una col·lecció especialitzada —Vaixells de Paper—, que va tenir una notable aportació, que hem esmentat i avui desapareguda, i la revista *Capçalera*, digitalitzada recentment i en què hi ha testimoniatges de periodistes i articles sobre molts diaris d'abast general de Barcelona, que esdevenen una molt rica aportació juntament amb els *Annals del Periodisme Català*, que hem esmentat i que també han estat amb encert digitalitzats. En aquesta darrera trobem articles sobre *El Noticiero Universal*, *El Correo Catalán*, *L'Autonomista*, etc. La valoració de la història de la premsa diària catalana a través, és clar, dels seus grans diaris és un got, com diu el tòpic, mig ple, per la valuosa feina feta, i mig buit, per la pendent i important feina que queda, però que constantment es va omplint.

